

Маргарита ПЕШЕВСКА

## ФРАНЦУСКАТА ПОЛИТИКА СПРЕМА МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ОД БЕРЛИНСКИОТ КОНГРЕС ДО 1903 ГОДИНА

Македонското национално-ослободително движење во педесеттите години на XIX век знатно се зголемило како резултат на експлоатацијата, на политичкото и духовното ропство. Тоа претставува сплет од разни појави и настани во политичката и економската положба во Македонија. Македонското движење во овој период има сличности со движењата на балканските народи, но тоа има и свои специфичности, кои произлегле од географските, економските и политичките услови во Македонија<sup>1</sup>.

Една од овие специфичности била борбата против дејноста на балканските црковно-просветни установи и нивните пропагандни дејности. Тоа не можело, а да не се одрази во идејно-политичкото оформување на македонската револуционерна борба, што било причина за создавање на негов самобитен лик.<sup>2</sup>

Македонското движење во својот развoтoк бележи неколку етапи, од кои првата е културно-просветното движење и црковните борби против духовното ропство, што е воедно и борба за национална еманципација. Втората етапа, е повисок стадиум од таа борба и претставува организирање на вооружена борба која започнува во седумдесеттите години на XIX век, односно со Разловечкото востание.

Во педесеттите години и со почетокот на Кримската војна, во Македонија се чувствувало бунтовно расположение. Од еден извештај на францускиот конзул од 2 февруари 1854 г. се дознава дека ослободителните војни на балканските народи против османлиите имале одраз на јужните делови на Балканот и тоа во Македонија. Ова ги натерало турските власти на будност против евентуалните појави на отпор.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Историја на македонскиот народ, Т. II. Скопје 1969, 146.

<sup>2</sup> Ibid

<sup>3</sup> Поплазаров Хр., Ослободителните вооружени борби на македонскиот народ од 1850—1878. (Книга во ракопис), 129

Со започнувањето на Руско—турската војна, Македонците сметале дека Русија ќе им донесе ослободување од вековното турско ропство. Тие зеле учество во оваа војна на страната на Русија. Во овие акции се издвојуваат имињата на Горѓи Пулевски, Иљо Марков, Цеко Петков, Иванчо Роби и Димитрија Трифунов.<sup>4</sup>

Франција пројавила голем интерес за настаните во Македонија во времето на Источната криза (1875—78 година). Така францускиот амбасадор во Цариград А. Фурие, во својот извештај од 28 мај 1878 година до министерот за надворешни работи на Франција, В. Вадингтон пишува: „Тесалија, Македонија и Епир сакаат една управа, еден режим подобар одошто турското управување и режим. Бараат администрација која ним ќе им служи, да ги извршува нивните работи по нивна волја, да имаат судство, даночен систем и собирачи на даноци, ползување на нивните природни богатства, управа која ќе им даде безбедност и ќе го олесни развивањето на прогресот“.<sup>5</sup>

Положбата на населението во Македонија од ден на ден станувала сè потешка. Франција и натаму продолжила да ги следи настаните во Македонија. Според извештајот на францускиот воен аташе во Цариград Фротер кој бил испратен во Солун со цел да се запознае со ситуацијата во Македонија, може да се дознае дека на 3 јануари 1885 и на 26 септември 1884 година биле нападнати велешките села Орашје и Папрадиште и при тоа биле запалени од една муслиманска банда.<sup>6</sup> Исто така, тој додава дека ситуацијата во Македонија е многу тешка, народот бил потиснуван од лошата турска управа и бандитизмот на Турците, од воениот закон кој бил многу строг и од притисокот на грчките попови кои имале за цел да ја елиминираат оваа раса.<sup>7</sup>

Македонското население покрај тоа што страдало од ѕверствата на турските власти, било под силен притисок од агресивните буржоаски пропаганди на Бугарија, Грција и Србија. Тие не жалеле средства за да ја исполнат својата грабателска цел и да ја присвојат Македонија. Во Македонија растел и отпорот против пропагандите. Спасот се гледал во создавањето самостојно национално-ослободително движење. Така на 23 октомври 1893 година во Солун била формирана револуционерната организација, Тајна македоно-одринска револуционерна организација со цел да работи за ослободување на Македонија.<sup>8</sup>

<sup>4</sup> Сенкевиќ И. Г., Документи од историјата на Македонија во архивата на М. А. Хигрово. — Гласник X/I (1966), 179

<sup>5</sup> Француски документи за историјата на македонскиот народ. — Серија XVI. Т. I (1878—1879). Редакција: Др. Андрија Лаиновиќ, д-р Иван Катарџиев и Љубомир Герасимов. Скопје 1969, 25

<sup>6</sup> Archives de Ministère des Affaires Étrangères, Paris, fond Turquie, (Izveštaj od 3. I 1885 godina), (Arhiv na Makedonija, mikro-film 232).

<sup>7</sup> Ibid

<sup>8</sup> Историја на македонскиот народ. Т. II., 157

Создавањето на Организацијата претставува важен настан во македонската историја. Познатиот француски публицист Рене Пинон напишал дека таа имала за цел „ . . . . . добивање на автономија на Македонија со една европска интервенција“.<sup>9</sup> Рене Пинон со интерес го следел развитокот на Македонската револуционерна организација. Тој пишува: „Внатрешната организација поттикната од еден енергичен водач и популарен шеф Делчев, кој преоѓаше на три вилаета, прогонуван од Турците, но секогаш спасуван благодарение на храброста, фанатичната приврзаност на неговите комити. Оваа широка востаничка организација беше управувана од еден комитет со седиште во Солун, кој ја раздели земјата на осум санџаци“.<sup>10</sup>

Револуционерната организација зела замав и се проширила по цела Македонија. Таа имала цели мрежи и го подготвувала населението за востание. Француските дипломатски претставници со внимание ги следеле настаните. Тие ја забележале и Виничката афера, кога во селото Ваница кон крајот на 1897 година, полицијата открила динамит и пушки на Организацијата. Во наредните два месеци почнал ужасен терор во целиот санџак. Турската полиција ги измачувала до смрт 500 дејци и истомисленици на Организацијата. „Извршените екзеци — пишува францускиот дипломат во Софија во својот извештај од 16 декември 1897 година, не потсетуваат на тие од 1876 година. Турската војнишина не го променила својот однос кон „рајата“, кон тоа стадо, кое се истребува бесмислено и најчесто без секакво размислување.“<sup>11</sup>

Настаните кои се случувале во Македонија во голема мерка ја интересирале француската влада. Конзулите кои биле испраќани во Македонија редовно ја известувале својата влада за промените. Така, управителот на француското посланство во Цариград Едмонд Бапст, во својот извештај од 22 ноември 1902 година, напишал дека раширеното движење во Македонија, не можела да го смири турската власт бидејќи целиот народ го помагал.<sup>12</sup> Француските дипломати ги следеле раздвижувањата во внатрешната организација и тие верувале дека Сарафов се бори да ја ослободи Македонија и за нив неговите изјави биле веродостојни.<sup>13</sup> Амбасадорот на Франција во Сан Петербург, Монте-

<sup>9</sup> Rene Pinon, L'Europe et l'Empire ottoman, Les aspects actuels de la Question d'Orient. Paris 1909 (XI+603+2 cartes), 160

<sup>10</sup> Ibid

<sup>11</sup> Archives Quia d'Orsay Turquie, Macédoine, NS/22, Vol. II, Rap N 81, le 16 dec 1897, 169—171; (Според: Божинов Воин, Национално ослободителната борба на българското население в Македония след Кресненско-Разлошкото вјастание . . . , 79

<sup>12</sup> Француската жълта книга по македонският въпрос. Дипломатически документи на француското министерство на външните дела, София 1903, 35

<sup>13</sup> Archives de Ministeres des Affaires Etrangères, fonde Turquie, La situation en Macédoine au 1-er juin 1903 (Архив на Македонија, микро-филм 232)

небло, во својот извештај до министерот за надворешни работи на Франција М. Делкасе му напишал дека „Комитетот со своето седиште во Софија почна активно да маневрира“.<sup>14</sup>

Француските конзули во Македонија се интересирале и за Конгресите на Македонската организација и за тоа во подробност ја известувале својата влада. Конзулите исто така известувале за револуционерното движење во Македонија. Така, во својот извештај од 28 февруари 1902 година, францускиот конзул во Солун Монтенебло, го известува Делкасе дека комитетите биле проширени низ цела Македонија. Од француските дипломати се следеле и репресалиите што ги вршеле Турците по Македонија.<sup>15</sup>

Портата го ставила во движење целиот апарат за да спречи секакво движење во европските области. Таа преземала мерки, со цел да го спаси спокојството на Големите сили и на Франција, кои овде имале внесено капитал. Тие биле заинтересирани за зачувување на интегритетот на Турција. Тие ја советувале Портата да не презема сурови репресалии против комитетите, бидејќи тие имале за цел преку страдањата да ги придобијат симпатиите на европските сили и јавноста. Требало да се избегне секаква недисциплина на турските башибозуци и на турското население бидејќи може да се усложни работата на власта.<sup>16</sup>

Покрај овие предупредување од страна на странските конзули да се смират насилствата што ги правеле турските власти над населението, турските башибозуци продолжиле со истите. При турската интервенција во селата Букри, Барашопи, Жабјани и Лажец, францускиот дипломатски претставник во Цариград се договорил со некои свои колеги да испрати нота до Портата за да се прекинат злоупотребите на турските војски кои им иделе во корист на востаниците.<sup>17</sup>

Високата порта презела мерки да го спречи движењето во Македонија. Таа дала упатства во вилаетите Одрин, Солун, Битола и Косово да се зачува редот и тишината во тие области и да се забрани на населението да содејствува во случај да почнат немири. Овие чекори на турските власти ги следеле француските дипломатски претставници и ги училе последиците ако Турција не успее да ја смири ситуацијата во тие области.<sup>18</sup>

Во ова време француското јавно мислење било побудено од настаните во Македонија и презело соодветни акции. Францускиот социјалист Жан Лонге безобзирно ја напаѓал политика-

<sup>14</sup> Draganof, La Macedoine et les reformes, Paris 1900, 4.

<sup>15</sup> Documents diplomatiques. Affaires de Macédoine. Ministère des Affaires Etrangères. 1902. (Извештај од 28 II 1902 г.)

<sup>16</sup> Documents diplomatiques. Affaires de Macédoine (1902). Paris MDCCCIII, 12

<sup>17</sup> Ibid, 8

<sup>18</sup> Ib, 15

та на Франција, што ја водела на Исток. Посебно го нападнал министерот за надворешни работи на Франција Делкасе за односот кон Македонија и македонското прашање. Тој барал Франција поенергично да се застапи и да го земе во заштита населението на Македонија особено она во Битолскиот вилает, каде турските власти вршеле ужасни злочини.<sup>19</sup>

Францускиот вице-конзул во Битола, Макс Шублие во својот извештај од 4 март 1902 година известува дека во Македонија ситуацијата е многу напрегната и дека овде се очекува едно востание кое ќе ја разниша турската империја. Не било познато од каде ќе почне востанието, дали од бугарската граница или шумските и планинските предели на Штип, Битола, Велес, Прилеп и Костур. Комитетот бил спремен за едно востание, со што била зголемена вознемиреноста од страна на турските власти од страв на претстојната катастрофа.<sup>20</sup> За истото тој пишува покаатегорично и вели: „Комитските главари сами чувствуваат дека се приближува денот кога ќе треба да започнат со дејствие, без друго ако не сакаат да ја видат провалена целата Организација“.<sup>21</sup>

Општественото јавно мислење на Франција, се поврзало со тоа на Англија, Италија, Швајцарија, Белгија и Америка и застанало на страна на поробениот македонски народ и презело сè поинтензивни акции. Така, на митингот во Париз на 15 февруари 1903 година во присуство на 4.000 граѓани истапиле видни француски дејци и политичари. Тие ја осудиле Европа за тоа што не помогнала да се запрат самоволијата на турските власти во Македонија. Видниот француски деец Д'Етурнел во својот говор меѓу другото рекол: „колку парични средства и да има султанот, тој не може да го поткупи јавното мислење. Ако остане Европа и натаму равнодушна ќе биде и таа крива. Дваесеттиот век не може да трпи варварство на Турција, заедно со европската цивилизација“.<sup>22</sup>

Кошен ги предупредил присутните на митингот на познатата Гледсонова мисла: „Што е полезно за Македонија, тоа е полезно и за Европа“.<sup>23</sup> На митингот била донесена резолуција со која поднесле барање до француската влада, енергично да се заложат да се остварат заклучоците на Берлинскиот договор, а во согласност на Меморандумот од 11 мај 1895 година. Исто та-

<sup>19</sup> Андрија Лаиновић, Француското јавно мислење за настаните во Македонија во 1903 година. — Зборник Илинден 1903. Скопје 1970, 352, 353

<sup>20</sup> Френската жълта книга. , 3 (Извештај од 4 март 1903 г. од Битола)

<sup>21</sup> Ibid

<sup>22</sup> Хр. Андонов-Полјански, Одгласот на Илинденското востание во Америка и Европа. — Историја II/1 (1968), 52

<sup>23</sup> Ibid

ка, се барало да се спречат понатамошните атентати во Турција против хуманоста, без разлика на раса, религија и нација.<sup>24</sup>

Како резултат на овие собири во Франција се зголемило промакедонското движење. По митингот од 15 февруари 1903 г. бил создаден Македонски комитет (*Comité de la Macédoine*). При тоа била истакната мислата дека овој комитет има за цел да помогне во заштитата на поробеното население, било со посочување на документи, што би послужиле за предавање, било со препорачување на предавачи на сите народни групации што се интересираат за ова прашање.<sup>25</sup> Основачи на овој комитет биле Бозон, Виктор Берар и Ж. Голиж, кои се заангажирале за популаризирање на македонското дело во француската јавност.<sup>26</sup>

Митингот бил повторно одржан на 17 март 1903 година. Овој митинг го организирало Републиканското друштво за пропаганда и општествено движење. Претседател на овој собир бил истакнатиот француски деец Анатол Франс. На митингот зборувал Густав Тери, а поетот Кловис Иг прочитал една песна за Македонија.<sup>27</sup>

Француските културни дејци ја бранеле македонската кауза и во други земји. Така, на митингот кој бил одржан во театарот Адриано во Рим на 24 мај 1903 година што го организирал комитетот *Pro Armenia et Macédoine*, пред видни италијански јавни работници, професори и научници присуствувале и француски видни личности. Анатол Франс кој зел учество на митингот истакнал: „Господа, вие го претставувате јавното мислење на нашата земја. Во ова демократско време, вие денес сте морално *curia maxima*. Единствено со промена на одредбите на Берлинскиот договор може да се обезбеди мирот во Ерменија и Македонија и Европа да се ослободи од постојаната грижа што ја донесува Источното прашање. Господа, немам што повеќе да кажам и немам право да предлагам резолуција. Можам единствено да ги придружам своите барања кон барањата на вашите овластени говорници и да посакам овде во Рим, исто како и во Милано, Генова, Брисел, Париз и Женева, јавното мислење гласно да побара да се исполнат обврските на Берлинскиот договор, како најсигурно средство за спас на милиони луѓе и за одржување на европскиот мир. Му укажувате внимание на еден Французин, да го придружи својот глас кон вашиот, во знак на човечка солидарност. Господа, ви благодарам за тоа од сè срце“.<sup>28</sup>

<sup>24</sup> *La petit republik* (20 mart 1903); Според Андрија Лаинович, Француското јавно . . . , 341

<sup>25</sup> *Reformi* (20. VI 1908); Според: Хр. Андонов Полјански, Одгласот на Илинденското востание . . . , 53

<sup>26</sup> *Ibid*

<sup>27</sup> Андрија Лаинович, *Op. cit.*, 341

<sup>28</sup> *Avelin Clod, Trent ans de la vie social d'Anatol France*, Paris 1949, 148; Андрија Лаинович, Француското јавно мислење . . . , 343, 344; За ова види Хр. Андонов-Полјански, Анатол Франс за Македонија, — „Современост“ (Скопје) XVI/9 (л. 966) 823—830

Анатол Франс ја истакнал пред светската јавност нерешителноста и немањето на волја за интервенција од страна на Големите сили. Тој бил поттикнат истовремено од желбата да се спречи бунтот на македонското население. Затоа апелирал да се спроведат во целост одлуките на Берлинскиот договор за да се решат прашањата за Македонија и Ерменија.<sup>29</sup>

Во тоа време во Внатрешната организација биле извршени промени кои придонеле да се забрзаат настаните и да се подигне востание. Но, таа доживеала голем удар кога на нејзино чело дошол Иван Гарванов, кој користејќи го отсуството на истакнатите членови на Организацијата ја зел должноста на претседател на Централниот комитет. Тој свикал конгрес кој се одржал во Солун од 15—17 јануари 1903 година и на кој се расправало за покренување на востание. Против ова решение на Конгресот биле Гоце Делчев, Горче Петров, Јане Сандански и др.<sup>30</sup> Гоце Делчев веднаш заминал за Солун. Во дискусиите што ги водел со видни македонски дејци, тој го застапувал својот став кој бил против предвремено дигнато востание. Успеал да се одложи датумот на кревањето на востанието. Во Солун тој се состанал со гемициите.<sup>31</sup> Од Солун, Гоце заминал кон планината Али-Ботуш, каде требало да се одржи конгрес. Францускиот писател Пиер Д'Еспања напишал дека: „Делчев се провлекуваше како херој низ турските заседи во Серско“.<sup>32</sup> На 3 мај кога пристигнал во селото Баница му се придружиле две чети, од каде требало да заминат кон договореното место. На 4 мај бил опколен од турските војски и убиен.<sup>33</sup>

За смртта на Гоце пишувал и францускиот печат. Така, весникот „Le temps“ го пренесол искажувањето на Димо Хаџи Димов за борбата кај Баница, кога Делчев пристигнал во селото со 15 луѓе. Турците разбрале дека се наоѓа во селото и го опкружиле со 800 луѓе пешадија и 200 коњаници. Делчев со други седуммина загинал во борбите на улиците, а другите избегале. Турците запалиле 115 куќи.<sup>34</sup>

„... Умре главниот шеф на Внатрешната организација, учителот Делчев — пишува весникот „Le temps“ од 9 мај 1903. година. Една нова загуба што ќе биде неоценлива за иднината на востанието, ќе биде онаа на Делчев, ако тоа биде потврдено. Од турска страна се претендира исто така, младиот шеф на македонската револуција да ја најде смртта во скорешното

<sup>29</sup> Божидар Настев, Македонија во делата на француските писатели (1900—1930), Скопје 1975, 41

<sup>30</sup> Историја на македонскиот народ. Т. II, 228

<sup>31</sup> Хр. Андонов-Полјански, Гоце Делчев и неговото време, Скопје 1972, 82, 83, 84, 85, 86

<sup>32</sup> Ibid, 89

<sup>33</sup> Историја на македонскиот народ. Т. II, 231

<sup>34</sup> Хр. Андонов-Полјански, Гоце Делчев. Документација, печат, летопис, хронологија, изреки, библиографија, Т. IV. Скопје 1972, 199, 200

судрување. Тоа би бил удар најосетлив за Внатрешната организација чија душа е Делчев. Сепак оваа вест воопшто не е точна. Делчев немаше обичај да оди во војна. Тој никогаш не беше воен водач. Тој беше револуционер-организатор. Тој ја крстосуваше Македонија без престан под различни маскирања. Ако смртта на Делчев беше реална, Петров ќе беше тој кој што го земе раководењето на движењето. Петров меѓутоа изигра друга ролја која инаку беше помаркантна од онаа на Делчев во Организацијата. Тој е постар од него и исто така е учител“<sup>35</sup>

За убиството на Делчев била заинтересирана и француската дипломатија. Така, францускиот конзул во Солун, Стег во својот извештај од 13 мај 1903 година до министерот за надворешни работи го опишува убиството на Гоце Делчев и меѓу другото пишува: „Ако е вистина, како што се дознава од различни извори, дека Делчев бил убиен во борбата кај Баница, непоправлива загуба ќе биде нанесена на Македонската организација, на која тој беше главен организатор“.<sup>36</sup>

Настаните во Македонија што му претходеле на Илинденското востание, француската дипломатија ги следела со интерес и внимание. Ангажманот на Франција во следењето на македонските работи станал поинтензивен во времето на Илинденското востание.

Франција била против било каков отпор кој би го нарушил статус-квото на Балканот, па затоа ги штитела интересите на Османската империја.

---

<sup>35</sup> Ibid, T. II, 27

<sup>36</sup> Ib, T. IV, 21



Margarita PEŠEVSKA

**THE FRENCH POLICY TOWARDS THE MACEDONIAN  
LIBERATION FROM THE BERLIN CONGRESS TO 1903**

S u m m a r y

The French official policy did not play a positive role towards the Macedonian national and revolutionary movement before the Berlin Congress. It was against every resistance which was directed towards the existence of the Turkish Empire. What refers to the revolutionary movements within the Empire, France represented two attitudes, such as, the first one belonging to the official government which protected the interests of the state, and the second supported by the progressive circles which protected the enslaved peoples. The French progressive circles came into contact with their followers in England, Belgium, Italy, Switzerland and other countries and stood in defence of the Macedonian causa. Eminent French tribunes have organized a few meetings in which Europe was condemned, for the fact as it was to be blamed because it was neutral and blind on the tortures having been made by the Turks in Macedonia. France with interest was following the events before the Ilinden Uprising, but the engagement of the French diplomatic representatives especially grew during and after the Uprising.

